

Doble homenatge

El president d'ICF, Artur Quintana nomenat membre d'honor de Rolde i de l'Acadèmia de l'Aragonès.

El teatre torna a la Llitera

Novena edició de la Mostra, amb actuacions dels grups «Quin Nyap!» i «La Tartana».

Premis Josep Galan

Mequinensa va acollir els XI Premis Josep Galan, del qual es recorden els seus dos anys d'absència.

DESENERANJA

Revista de les Comarques Catalanoparlants d'Aragó

2,30 €

Any 8 • núm. 71 • La Franja, desembre de 2007

Desideri finalment a Alcanyís

SIGRID SCHMIDT VON DER TWER

Exposició sobre Desideri Lombarte a la Biblioteca d'Alcanyís

EDITA:

ICF Iniciativa Cultural de FranjaC/ Pla. 4, 44610 Calaceit, Tel. 978 85 15 21
Associació Cultural del Matarranya
Consells Locals de la Franja
Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
Centre d'Estudis Ribagorçans (CeRib)

DIRECTOR:

Màrio Sasot
msasote@yahoo.es

GESTIÓ I ADMINISTRACIÓ:

Hipòlit Solé

CAP DE REDACCIÓ I

MAQUETACIÓ GRÀFICA:

Isabel Calaf • T. 661 470 457
tempsdefranja@telefonica.net

COORDINACIÓ DE COMARQUES:

Marta Canales

CONSELL DE REDACCIÓ:

Antoni Bengochea, José Miguel Gràcia, Artur Quintana, Lluís Rajadell i Carles Sancho (el Matarranya).

Jaume Casas i Damià Torrent (el Baix Cinca).

Carles Barrull, Glòria Francino i Josefina Motis (la Llitera i la Ribagorça).

Carme Messeguer (PPCC).

FOTOGRAFIA:

Pep Labat, Sidrid Schmidt Von der Twer i Ricard Solana

OPINIÓ:

Susanna Barquín, Esteve Betrià, Tomàs Bosque, Josep A. Carrégal, Miquel Estaña, Quim Gibert, Marc Martí, Joaquim Montelús, Francesc Ricart, Carles Sancho, Ramon Sistac, Natxo Sorolla, i Carles Terès.

SUBSCRIPCIONS I PUBLICITAT:

978 85 15 21

IMPRESSIÓ I PRODUCCIÓ:

Gràfiques del Matarranya, SL
grafiques@matarranya.com

DIPÒSIT LEGAL: TE-88/2000

ISSN: 1695-7709

EN VENDA A:

Albelda

Estanc Conchita

Calaceit

Papereria Abàs

El Torricó

Llibreria Pilarín

Fraga

Llibreria Badia i Llibreria Cabrera

Girona

Llibreria Les Voltes

Lleida

Llibreria de la Generalitat

Mequinensa

Papereria González

Reus

Llibreria Gaudí

Saldí

Llibreria Panadés i Llibreria Sorolla

Saragossa

Papeleria Germinal. C/ Sepulcro, 21

Tamarit

Estanc Patrito

Tortosa

Llibreria El Temple

Vall-de-roures

Llibreria Serret

Ensenyar català sense Llei de Llengües

La legislació en política lingüística de cada territori de llengua catalana té infinitat d'especificitats amb l'objectiu de protegir el català. Però en alguns d'ells, o potser en la majoria, la legislació de protecció i potenciació del català no existeix. Aquests territoris més mal situats són els que compten amb menor pes demogràfic, com l'Alguer, la Catalunya del Nord, El Carxe i el nostre, la Franja. I ens trobem sota la legislació estatal, que sotmet el territori a infinitat d'imposicions de la llengua de l'estat: des de les de més alt rang, com l'article 3 de la Constitució Espanyola, fins les més particulars, com el reglament sanitari dels olis vegetals que obliga a l'ús del castellà (Reial Decret 308/83), o la reglamentació sobre la comercialització de greixos comestibles (Reial Decret 1011/81), que obliga a etiquetar en castellà. I es podria entrar en desenes de decrets que regulen en la mateixa direcció restringidora.

Tot i que el mateix article 3 de la Constitució vincula l'oficialitat del nostre català, i també l'aragonès, a l'Estatut d'Autonomia, la legislació no es desenvolupa. No per falta de temps ni consolidació democràtica. Sinó simplement, per falta de solidesa en les polítiques dels governs aragonesos. Des dels governs d'UCD de la Transició, els primers socialistes als 80, els del secessionista Gómez de las Rocas (PAR-PP), i els successius torns en el poder entre socialistes, populars i regionalistes ningú ha fet la Llei de Llengües.

El darrer president, el socialista Marcelino Iglesias, pareix que passarà a la història ocupant el poder durant el principi de mil·lenni. I també passarà prometent que legislarà sobre política lingüística. La darrera promesa en ferm parla de "després de les eleccions estatals". Potser es compleix. Amb una legislació que deixa per escrit l'*establishment* actual: passivitat de l'administració autonòmica, imposar votacions arreu per

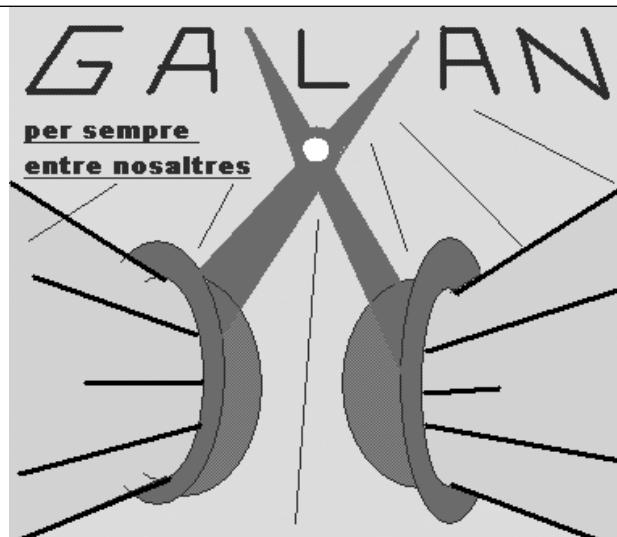
a fer qualsevol pas endavant i consolidació del sistema educatiu actual, que no assegura l'alfabetització bilingüe de tota la població. O potser encara pitjor, amb un possible canvi de govern a Madrid en mans populars que es converteix automàticament en una nova excusa socialista per no tirar endavant el programa electoral a l'Aragó. És habitual excusar-se en la por a la caverna mediàtica per a aturar la política lingüística. Però qui vota un partit, vota un determinat programa electoral. Si haguera volgut que es desenvolupe el programa electoral de l'oposició, haguera votat l'oposició.

Siga com siga, sabem que els avenços i els retrocessos en la política lingüística poc tenen a veure amb la legislació amb que es compta. D'exemples ens en sobren als territoris de llengua catalana. Si es té la Llei d'ús i ensenyament del valencià, però la desenvolupa un govern popular com el de Zaplana o el de Camps, no hi ha cap esperança sobre el futur. Si es compta amb la legislació en matèria de política lingüística de les Balears, però el govern canvia de mans conservadores a mans progressistes amb extrema facilitat, els rumbos de la política lingüística canvien amb enorme freqüència d'una legislatura a una altra.

I a la Franja passa el mateix. La Llei de Llengües serà un text perpetrat amb més o menys enginy per a protegir la nostra llengua. O potser de nou ni s'aprovarà ni es posarà en debat parlamentari. Però el Govern d'Aragó ha de demostrar almenys una iniciativa comparable a la dels conservadors de qualsevol dels nostres països veïns, siguen valencians o balears. S'ha de demostrar iniciativa política per a estudiar els projectes d'escoles bilingües que ja funcionen a les escoles de Fraga i estendre'ls arreu. També s'ha de demostrar iniciativa per a donar veu pública a les llengües minoritzades, i pressupost per a desenvolupar polítiques de promoció. En fi, per a alfabetitzar la població i per a donar prestigi a aquesta llengua. Si no, caiem en errors més greus que els d'altres territoris.

ESTISORES

Miguel Estaña

s u m a r i

salutació del director

De vegades un no és conscient del poder o capacitat d'acció i influència que poden tenir una revista com aquesta, dins de la seua modèstia i àmbit reduït, o d'un bitllet d'opinió com el que ara esteu llegint.

En la salutació de fa dos mesos em vaig deixar emportar per una cabreig antic mal digerit i aquell buidament afectiu va tindre efectes demolidors sobre els ànims de moltes persones a les que admiro per la seua trajectòria en favor de la nostra llengua i la nostra cultura al llarg de molts anys i amb els que hem trepitjat moltes etapes del mateix camí junts: Paco, Ramon, Marta... i el mateix Agustí, objecte directe de les meues invectives, que des de fa anys porta una meritòria actitud de manteniment de l'ús de la llengua catalana en un àmbit tan poc freqüent a les nostres ciutats franjolines com és l'activitat empresarial (comercial, industrial o professional liberal).

Les cares de dolor, sense acritud i les seues paraules dites amb el to de qui et professa, malgrat tot, la seua amistat i respecte m'han fet veure que he provocat un malestar tan inútil com no desitjat.

En fi, ja sé que ningú és perfecte. Però pocs, molt pocs, tan sapastres com jo. Ho sento. Ho sento molt, companys.

Mاريو Sasot

2

Editorial

3

Salutació del director
Cartes dels lectors

4

El Matarranya

8

El Baix Cinca

10

Entrevista

Pietro Cucalón,
director del CRA Castellote

12

La Llitera i la Ribagorça

14

Tema del mes

Més de dos anys sense
(i amb) Galan

16

Aragó

17

Gent de Franja

18

Països Catalans

19

Reportatge:

José Soler Casabón: un compositor mequinensà oblidat (i II)

cartes dels lectors

Memòria selectiva

A l'anterior número d'eixa revista, el seu director es remuntava a l'any 1993 per fer bandera de l'excepció, dient que el llavors alcalde, Agustí Vilar, va presentar el llibre d'en Sasot, a Fraga, en castellà «davant l'estupefacció de les autoritats vingudes de Saragossa». L'estupefacció citada és el que sorprèn, però que sigui motiu de descrèdit per a l'únic alcalde fragatí que ha usat el català tant als plens de la corporació local com per fer política, en qualsevol dels seus àmbit, això sí que ens provoca estupefacció.

I que l'amic Sasot ho faci remuntant-se al 1993, déu n'hi dó! Sobretot perquè no cal arribar a l'any 93, ja que aquest modus operandi i no precisament *savoir faire*, no és una característica d'en Vilar, sinó del PSOE. Situacions d'eixes les tenim d'abans del 93 i de després del 95 -quan Vilar va deixar de ser alcalde- fins a avui mateix.

I no volem creure que hi ha res personal en tot això... Però sí creiem que hi ha coses NO anecdòtiques que, amic Sasot, hauries de tenir molt més presents: una campanya electoral en català, un programa electoral totalment bilingüe -que entenem que hauràs llegit- i fer política -davant i darrere dels micròfons de la premsa- en català. Això sí és ALTERNATIVA CÍVICA i per extensió, el seu cap de llista. Cal saber implementar els canvis necessaris a l'*statu quo* perquè, tinguem-ho clar, seran la nostra supervivència. Si una espora tapa el bosc, o no entenem res o conscientment ho volem així.

De tota manera, t'agraïm molt que ALTERNATIVA CÍVICA tinguem els teus respectes; i en relació a la mala estona que vas passar al Palau Montcada al 93... nosaltres en vam tenir una, de mala estona, fa uns dies, quan vam llegir la teua salutació a la nostra revista.

Comitè Executiu d'Alternativa Cívica - ALCiVi

A la Carne Messeguer

A primer cop d'ull, confesso que veure el meu nom i la meua foto en aquesta revista em va produir un cert recel i, sobretot, en la secció «Galeria de personatges» (quines pretensions, poden pensar alguns!) Però a mesura que anava llegint, les paraules de la Carne reduïen la tensió inicial i a través del seu text era com sentir la meua pròpia veu que ha repetit tot això una vegada i una altra.

Gràcies Carne, també, per dedicar-me aquest espai del teu temps, però gràcies, de tot cor, per valorar, de retruc, tota la feina que les mestres i els mestres de català fem en tot el territori.

Judit Mulet

Una carta «meua»

He rebut la revista de novembre i m'he trobat una carta al director que em sembla una mica meua. Penso que per dir al director si a un lloc s'ha deixat una paraula o si a l'altre ho ha fet bé, no cal posar-se a escriure. Poden comentar-ho en qualsevol moment en reunions o contactes entre la redacció. Sembla com si l'autor de la carta volgués fer-se veure o amagar algunes altres frustracions o una manca d'intel·ligència emocional.

Prou que es va fer amb la constitució d'Iniciativa Cultural de la Franja i que es fa mantenint la revista.

Pel que fa al nom de la secció, és molt més exacte posar el títol de Cartes dels Lectors, que són per a tothom, que no pas sol al Director.

Amb el que es diu de col·laboracions desinteressades, els que tenim la butxaca més arrelpelada som els menys garrepes. Si no, la tindriem plena.

Josefina Motis

Joguets, tarrons i llumenetes

Avui mentre esmorzava he encès el televisor i he vist com la publicitat habitual s'havia transformat en un enorme aparador dels joguets que tots els xiquets anhelaran tindre. «*Playmòbil, Action Man, Barbie, Hot Wheels, etc...*». És com si aquests joguets amaguessen la porció de felicitat que els falta a molts nens, i tants sols per «*més de 30 euros*».

Acabat el got de llet, he eixit a comprar el pa i m'he topat de sobte amb una muntanya de torrons i una cistella gegantesca amb un rètol que deia «*Cistella Nadalenc*». M'ha tocat el torn, he demanat una barra de quart i quan anava a pagar la dependenta m'ha preguntat «*No vol un poquet de tarró?*» Jo he dit que no, i he marxat tranquil·lament cap a casa.

Més tard, gairebé a l'hora de sopar, he baixat les escales de casa per anar a fer una volta amb los amics. He obert la porta, i... mil reflexos metal·litzats en tots els colors de l'arc de Sant Martí han impregnat les meues retines. Aixecant el cap he vist les, de vegades massa abstractes, de vegades massa explícites, llums de Nadal. Ha sigut llavors, quan he vist les coses clares; els anuncis de joguets, els tarrons i les llumetes, ja és Nadal.

Encara falta un mes, però el Nadal ja es aquí, i amb ell, totes les grans contradiccions de la nostra societat. El consumisme exasperant animat per la televisió i la propaganda de les mil i una empreses, la generositat d'aquells que tenen més i per Nadal apadrinen un xiquet, i l'amabilitat hipòcrita de tots aquells que mai ens saluden però ara cada vegada que ens veuen ens fan dos «*besos*» i ens diuen «*BON NADAL*».

Marc Martí

Desideri Lombarte a la Biblioteca d'Alcanyís

■ Carles Sancho

PEPA NOGUÉS

Amb motiu de la celebració del 24 d'octubre com el Dia Mundial de les Biblioteques, al Palau Ardid, seu de la recent estrenada Biblioteca d'Alcanyís, dirigida per l'historiador de la Torre del Comte Ignacio Nicolau, es va homenatjar l'escriptor matarranyenc Desideri Lombarte Arrufat –Pena-roja 1937-Barcelona 1989– commemorant d'aquesta manera el 70è aniversari del seu naixement. Així el públic lector que va passar per aquestes instal·lacions culturals va poder visitar i conèixer l'extensa obra del polifacètic escriptor a través de l'exposició itinerant 'Desideri Lombarte: Ataüllar el món des del Molinar' promoguda per l'Associació Cultural del Matarranya. L'homenatge tenia dos objectius: apropar a la capital del Baix Aragó el patrimoni lingüístic de la veïna comarca del Matarranya i donar a conèixer i difondre l'obra d'una de les personalitats intel·lectuals contemporànies més rellevants de les nostres terres. No podem oblidar que Alcanyís deu ser la població amb més catalanoparlants del nostre territori, a conseqüència de la constant immigració de les viles veïnes. És per això

que des de fa molts anys s'hi fan cursos de català a partir de la col·laboració de l'Associació Cultural del Matarranya i l'Ajuntament d'Alcanyís, classes que es desenvolupen en el Centre d'Adults Guadalupe, amb una notable demanda per part de l'alumnat. Una de les visites programades per veure l'exposició sobre l'obra de Desideri Lombarte seran preci-

sament els alumnes de català del Centre d'Adults. També hi haurà una visita a l'exposició comentada per la coordinadora de la mateixa Pepa Nogués. L'exposició va estar oberta fins el 17 de novembre. Després es traslladà a l'Institut d'Alcanyís on s'exposà del 20 de novembre al 3 de desembre. Més tard ha estat a la Portellada on el 8 del mateix mes s'han fet tallers infantils sobre l'activitat i una visita guiada per als adults.

La biblioteca d'Alcanyís ha aconseguit per a la celebració del dia Mundial de Biblioteques la totalitat de l'obra bibliogràfica de l'escriptor matarranyenc i l'ofereix als seus lectors, augmentant notablement durant aquests dies els préstecs de les obres de Desideri Lombarte. Té a veure aquesta iniciativa de pluralitat lingüística i cultural amb el canvi d'orientació política del nou consistori de la capital del Baix Aragó? O és simplement per als catalanoparlants i per als que no ho són una agradable casualitat?

L'ASSIGNATURA PENDENT DE DESIDERI

El record d'en Desideri Lombarte ha estat present aquests dies a la Biblioteca Municipal d'Alcanyís, de fa poc situada al renovellat Palau Ardid. I és que per a l'exposició sobre la vida i l'obra d'en Desideri que van preparar fa anys Pepa Nogués, Mercè Gimeno, Ricard Solana i Hèctor Moret, i que ja s'havia mostrat a diverses viles i ciutats. Alcanyís era, en certa manera, l'assignatura pendent, ja que és una ciutat amb la qual en Desideri va tenir molta i profunda relació. Ací va passar els anys d'adolescència al Col·legi dels Escolapis, on va aprendre molt de llatí i gens de català, i on li despertaren la passió per la literatura, sense que hi faltessin amargues experiències –recordeu «*A ti no te conozco*» de les seues memòries. I ací, a Alcanyís, al *Boletín del Centro de Estudios Bajoaragoneses* va publicar un dels seus primers articles sobre literatura popular que seria el germen del recull que porta el seu nom *Lo Molinar*, així com les seues memòries d'infantesa i adolescència. Esperem que els professors de llengua i literatura de les escoles d'Alcanyís hagen sabut valorar com cal per als seus alumnes aquesta exposició.

Júlia Lambert

El grup de treball de la Vall del Tormo

El 10 de novembre es va inaugurar a la Vall del Tormo el primer Centre de Visitants de la comarca del Matarranya, de la Ruta dels Ibers al Baix Aragó. Ara em ve a la memòria aquell Grup de Treball de la Vall del Tormo que vam formar el 1979 un col·lectiu de jòvens de la vila que, durant uns anys, organitzàvem per a les festes majors unes exposicions monogràfiques amb els materials recopilats durant un any de recerca, relacionats amb la nostra població. Evaristo Colera, rector de la Vall a principi del segle XIX, havia donat notícia de la Torre Cremada i de les Torrasses i també l'Institut d'Estudis Catalans un segle després. Així que, seguint les seues indicacions, vam localitzar els jaciments i iniciàrem, posteriorment, una sistemàtica campanya de prospeccions en tot el terme municipal. Lo Tossal de Santa Bàrbara, lo Mas d'en Rius, lo Serrau i la Vall d'en Jorba van ser el fruit de les nostres indagacions. En les exposicions mostràvem a la població fotografies, dibuixos, fragments dels materials recuperats i fotocòpies de les ressenyes fetes per Colera i l'I. E. C. Però també recollíem notícies històriques, bibliografia, dades demogràfiques i econòmiques, literatura oral, construccions de pedra de falsa cúpula... Que aquells primers treballs s'hagen convertit, tres dècades més tard, en un magnífic Centre de Visitants ens ompli d'il·lusió i ens demostra que estàvem donant valor a un patrimoni arqueològic que ara, amb molts més recursos econòmics, s'ha convertit en una fantàstica realitat.

Carles Sancho

IV Jornades Culturals i Literàries de la Comarca del Matarranya

■ Carles Sancho

Del 26 d'octubre al 25 de novembre s'han dut a terme les IV Jornades culturals i literàries del Matarranya. El primer cap de setmana va dedicar-se a homenatjar els escriptors xilens afincats a Calaceit: José Donoso –es commemoren els deu anys de la seua mort– i Mauricio Wacquez, amb nombrosa presència d'escriptors sudamericans. Recitals poètics, taules redones, conferències, audiovisuals... Destaca entre tots els actes la inauguració d'una escultura a la plaça dels Artistes de Calaceit que fa referència als escriptors xilens que va acollir la població. Aquestes primeres convocatòries es repartiren entre Queretes, Vall-de-roures i Calaceit. Després hi hagueren dos caps de setmana sense actes culturals, entenem que va ser per no fer-les coincidir amb les fires de Mont-roig i Ràfels. El tercer cap de setmana de novembre es reprenien les activitats a la Vall del Tormo amb la presentació del doble CD *Sons del Matarranya*, amb actuacions de grups que hi van participar. Els assistents als actes van poder aprofitar la jornada per a veure el Centre de Visitants de la Ruta dels Ibers que acabava d'inaugurar-se el cap de setmana anterior. A la veïna Massalió jornada dedicada al teatre. Entre setmana, dins del Dia Comarcal de la Lectura i amb la col·laboració de les biblioteques municipals, conta contes per animar la lectura a diferents viles. Per finalitzar, l'últim cap de setmana, a Lledó presentació del llibre *Tornem a ser menuts* de Susana Antolí i teatre i a Fondespatla trobada musical matarranyenca que tancava les IV Jornades culturals i literàries del Matarranya. Aquest any la programació

Inauguració d'una escultura a Calaceit durant les Jornades Culturals

ha estat més reduïda, menys de la meitat d'actes que l'any passat. Destaca sobretot l'absència d'exposicions, cada any n'hi havia tres dedicades a la pintura, fotografia o temes monogràfics. I l'escassa presència de taules redones per parlar sobre temes comarcals –el turisme, la llengua, la premsa, la cultura...–. També la llengua catalana, l'element cultural més identitari de la comarca, ha reduït notablement la seua presència en les convocatòries d'enguany. Una novetat ha estat que les activitats han durat un mes perquè durant dos caps de setmana no s'han realitzat ja que se celebraven les fires de Mont-roig i Ràfels, i no una quinzena com les dues anteriors edicions. Aquest trencament de les jornades crec que no és massa convenient perquè perdien continuïtat, seria més adient agrupar-les abans o després de les fires que entenc que és més difícil canviar-les de dates. En la present convocatòria segueix sense tenir el

recolzament de les associacions culturals locals que implicarien més la població i que assessorarien una millor i més diversa programació de les activitats. En el programa només apareixen com a col·laboradores les associacions musicals i ASCUMA. Els actes es van realitzar aquesta vegada sobretot a les viles del Baix Matarranya, buscant la participació en aquesta edició de totes les poblacions de la comarca que no havien acollit actes en les convocatòries anteriors. Seguint amb l'objectiu marcat en la seua primera edició de descentralitzar l'activitat cultural.

Aquestes són les primeres jornades del conseller de Cultura de la comarca del Matarranya Rubén Bergós, regidor pel PAR de l'Ajuntament de Calaceit, agafant el relleu de Rosa Domènech, actual alcaldessa del PSOE de la mateixa població, impulsora i animadora de les tres primeres convocatòries.

Desè Certamen de Jota Aragonesa «Villa de la Codoñera»

■ Artur Quintana

SIGRID SCHMIDT VON DER TWER

La Codonyera ha tingut de sempre una forta tradició de tocadors de llaüt i guitarra i de cantadors de jota. Mossèn Arnaudas a la seua *Colección de cantos populares de la provincia de Teruel* del 1927 ja va publicar bastants jotes procedents de la Codonyera en castellà i algunes en català, i no fa gaires anys, el 1996, en el recull *Lo Molinar* se n'han

aplegat moltes més en català. Des del 1949 existeix a la Codonyera una rondalla i joters que si bé canten majoritàriament en castellà no obliden les altres dues llengües de l'Aragó: els germans Elsa i Germán Celma ho fan també en català –han participat al disc *Sons del Matarranya*– i Tomàs Lorenzo té en el seu repertori jotes en aragonès. En aquest

ambient propici es va crear el 1997 el primer certamen de jota aragonesa de la Codonyera que enguany ha celebrat el seu desè aniversari. És ara com ara l'únic festival de jota en terres de la Franja i durant bastant de temps també va ser l'únic de la província de Terol; des de fa dos anys se'n celebra un altre a Calanda. En el certamen d'enguany, que ha tingut lloc els dies 20, 21 i 28 d'octubre, hi ha hagut uns quaranta participants, acompanyats en tot moment per la rondalla de l'associació folklòrica «L'Arril», associació fundada l'any 1998 i continuadora en forma ampliada de la rondalla que ja existia abans al lloc. A càrrec de L'Arril ha anat l'organització del certamen amb la col·laboració de moltes institucions i empreses i sobretot de l'Ajuntament de la Codonyera. Els guanyadors segons les diferents categories han estat

Olga Navarro, José Antonio Gil, Nathalie Gabarri, Ismael López, Maria Ángeles Altes, Rubén Pérez, Francisco i Jorge Elipe. En el vestuari han tingut molta cura del detall, feia realment goig. Els cants m'han semblat esplèndids i a estones m'emocionaven, potser per les meues vel·leïtats islàmiques. Les lletres? N'hi havia algunes, poques, de bona factura popular. La majoria tractaven de noblesa baturra, de la Hispanitat, Espanya, Aragó i més encara de la Mare de Déu del Pilar. Un repertori, doncs, quasi hieràtic, inamovible, tancat a qualsevol innovació. I això no és bo per a la salut de la jota. Tot l'acte, a pesar de fer-se en un vila de llengua catalana, s'ha celebrat en castellà. L'única presència del català han estat els emblemes amb el nom de l'associació organitzadora: «L'Arril».

Presentació del primer CD de Temps al Temps a La Barraca

■ Carles Sancho

El grup de pop-rock Temps al Temps, format pels músics Josep Guàrdia i Jordi Cortés (Gat) d'Arenys de Lledó i Horta de Sant Joan, respectivament, van presentar el 24 de novembre a La Barraca de Queretes el seu primer CD *Ratets*. Van assistir-hi una seixantena de persones vingudes dels diferents pobles del Matarranya i d'Horta, que van quedar encantats per com sonaven, en la veu i la música d'aquests dos joves d'un i altre costat de la ratlla, els poemes d'escriptors franjolins com Desideri Lombarte, Hèctor B. Moret o Juli Micolau. Un dels seus principals recitals com a grup va ser l'estiu del 2004 amb un concert fet a Pena-roja

interpretant lletres de Desideri Lombarte. Compromesos amb el territori i la llengua l'any passat van participar ben activament en el projecte jove de l'Associació Cultural del Matarranya *Sons del Matarranya*, tant en la gravació d'un tema com en els concerts a La Barraca que promocionaven el treball musical. Precisament abans de l'estrena de *Ratets*, el cap de setmana anterior, van participar en les IV Jornades Culturals i Literàries del Matarranya amb la presentació a la Vall del Tormo del doble CD *Sons del Matarranya*.

Aquest disc ha estat enregistrat per Jean Pierre Guitard, en els seus Estudis Aleatòria de Queretes, Els distribueix la companyia

independent Magofermín de Saragossa i en la seua edició hi col·labora ASCUMA.

EL CD consta d'onze cançons: 6 amb poesies de Desideri Lombarte: *Al mar, Un raceret d'amor, Lluny de tu, Deixa'm posar davall, Joc de paraules*, i una última amb dos poemes de Desideri mesclats: *Quan no quedarà res i Les belles paraules*.

També inclou dos poemes d'en Juli Micolau: *Honoris causa i Despert com la fam*, així com tres lletres del grup, que tant en el CD com en el recital de la

Barraca van estar acompanyats amb un bateria de Massalió i el baix, d'Arenys.

Quart Col·loqui «El republicanismo en la historia de Teruel»

■ Júlia Llambert

Al Mas de les Mates s'ha celebrat durant el cap de setmana del 10 i 11 del novembre passat, organitzat pel Centro de Estudios Masiños/Cuadernos de Cazarabet, el quart col·loqui sobre el republicanisme a Terol, centrat enguany en les polítiques públiques de la memòria, i prenent especialment en consideració la Llei sobre la Memòria Històrica. Va obrir les sessions, després de les paraules inaugurals de la regidora de cultura del Mas (PSOE), en Javier Fernández López, delegat del Govern de l'Estat a l'Aragó, el qual d'entrada va informar al públic que havia estat molt amablement rebut pel batlle del Mas (PP) a l'ajuntament per a inscriure's al llibre de la vila, i que en aqueixa ocasió el batlle li havia dit que no assistiria al col·loqui. Javier Fernández va exposar amb força detall el contingut de la Llei sobre la

Memòria Històrica, que, malgrat algunes limitacions, obre moltes possibilitats, en la seva opinió, per a recuperar realment la memòria històrica de tothom. En el curs del col·loqui, a les diverses ponències i en les converses entre els participants, tot i reconèixer que la llei és un pas endavant, si bé molt tardà, se'n van anar evidenciant prou limitacions. Per exemple segueix intocable el Valle de los Caídos així com molts dels monuments als caiguts del bàndol sublevat que es troben majoritàriament a l'interior de les esglésies i, un altre exemple, tampoc no es reconeix la condició de militars espanyols als republicans que van participar a la guerrilla —al maqui-fins als anys seixanta. La gran majoria de les conferències tractaren temes molt concrets, i ja se sap que quan s'entra en el detall, és quan l'amarga memòria surt més a flor: des

Intervenció al Col·loqui del guerriller José Manuel Montorio

del condemnats pels franquistes a treballs forçats, a les tombes de a la vora de 40.000 republicans assassinats a València, tombes en gran part destruïdes o salvades en un últim moment, passant pels camps nazis d'extermini, per la difícil localització de les moltes fosses comunes escampades per tot l'Estat, o esforçant-se per documentar d'alguna manera tots els indrets on va viure i lluitar la

guerrilla republicana del Maestrat, amb la presència d'un guerriller que hi havia participat, en José Manuel Montorio. Va cloure el col·loqui en Jaime Vicente Redón, director de Patrimoni Cultural del Govern de l'Aragó, que va explicar el programa 'Amarga memoria' del seu departament, dirigit precisament a mantenir i fer conèixer aquesta memòria que de sempre ens han volgut amagar.

Homenatge a Toni Llerda a la seua vila

■ Carles Sancho

La vila de Queretes ha homenatjat Toni Llerda, el seu alcalde mort sobtadament l'estiu del 2005, eixecant un magnífic monument escultòric, presidit per un bust del personatge esculpit en marbre blanc, al costat del fossar municipal que podeu veure prop de la carretera de Queretes a Calaceit. José Manuel Aragonés, escultor de la Freixneda, amic de Toni, ha fet una perfecta evocació amb els elements més significatius que van marcar la seua extraordinària personalitat. En la base unes grans pedres que suggereixen, en relleu, els seus ideals irrenunciabls: el seu amor per la terra, la cultura, la comarca del Matarranya, la

música i les entitats associatives. Però també la llengua, a través de la demanda de la cooficialitat i la Llei de Llengües, i la seua vila, representada per l'escut municipal que ell va oficialitzar i fet amb la tècnica del trencadís. Aquests ideals d'en Toni representen tot allò que va donar valor a la seua vida i a la seua lluita permanent.

Aquest és el segon homenatge que se li fa enguany, perquè el gener es va convocar un multitudinari sopar a la Fonda Alcalà de Calaceit per a presentar el llibre *Toni Llerda, terra i llengua*, on s'explica la seua trajectòria personal i es recopilen totes les seues publicacions i col·laboracions.

Atrevida ignorància

A mitjan maig, el franjatí Alfredo Boné, que repeteix de conseller del govern aragonès i és un dels principals dirigents del PAR, va dir ras i curt que la seva llengua materna i la de tants altres veïns de la Torre del Comte, vila del Matarranya que el va veure nàixer, és el *chapurreau*. Seguidament va puntualitzar que així ho volia la gent i que, per tant, calia respectar-ho. El seu «jefe», José Ángel Biel, vicepresident del govern aragonès i president del PAR, també és del parer que hi ha moltes diferències entre els parlars de la Franja i que, consegüentment, això genera dubtes sobre la definició de l'idioma autòcton d'aquestes contrades.

Allà on certs polítics amb responsabilitats institucionals hi veuen un parlar carregat de defectes, els professionals de Nous Formats de TV3, per contra, hi veuen un parlar carregat d'attractius. Tant és així, que durant l'estiu un equip de *Caçadors de paraules* ha recorregut aquesta llenca ponentina de dalt a baix. Arran de l'èxit de l'esmentat programa de Televisió de Catalunya, que es mou a cavall de l'entreteniment i la descoberta lingüística, a hores d'ara s'estan dissenyant nous capítols. Per Roger de Gràcia, el presentador de *Caçadors de paraules*, el secret dels bons nivells d'audiència rau en el fet que el programa va apostar per reflectir la diversitat del català. I en aquesta línia, s'han plantejat la segona temporada: «el que s'han d'abordar són les diferències». I afegeix: «en general a tot arreu ens han acollit molt bé» (*Avui*, 21-7-07).

Quim Gibert

Ecologistes en Acció denuncia l'Ajuntament de Fraga per destruir un salzeda al Cinca

■ Redacció

A l'any 1999 l'Ajuntament de Fraga va aprovar el projecte de tractament de Riberes del riu Cinca al seu pas per Fraga, projecte que consistia, bàsicament, en la protecció del jaciment arqueològic de Vila Fortunatus i en l'enjardinament d'una part del curs del Cinca i els seus voltants. A la fase d'exposició pública del projecte, Ecologistes en Acció va presentar unes al·legacions per considerar que el parc fluvial projectat, que requereix la construcció d'una escullera per protegir-lo de les crescudes del riu, podria alterar la dinàmica del riu en cas de crescudes importants i augmentar la probabilitat d'inundació al nucli urbà de Fraga. Així mateix es van presentar altres al·legacions, a títol particular i pel que anys més tard seria coordinador d'Ecologistes en Acció del Baix Cinca, Saturnino Barbé, en el que s'al·legava que part del parc fluvial anava a construir-se en una zona coberta per un bosc de ribera (una salzeda), un tipus d'ecosistema que es considera d'alt valor ecològic i que ha donat lloc, precisament, que

les arbredes del riu Cinca i Alcanadre hagin estat catalogats com Lloc d'Interès Comunitari (L.I.C.) per la Unió Europea. Com a conseqüència d'aquestes al·legacions es va signar un acord amb l'Ajuntament de Fraga en el què, a canvi de la retirada de les al·legacions, l'ajuntament es comprometia a deixar intacte aquesta part del bosc, situat a l'altura del Sotet de Fraga. Després de patir retards el projecte, per falta de finançament, l'acord va ser ratificat de nou el setembre de l'any 2006. Ja l'octubre del present any es van iniciar les obres però sense que el constructor encarregat d'executar l'obra fora advertit per part de l'Ajuntament de les limitacions acordades i que reduïen la superfície a enjardinar. Per això, després de ser-li «recordat» a l'Ajuntament l'acord signat, es van celebrar dues reunions, el 8 i 12 de novembre, en la que van participar membres d'Ecologistes en Acció, de l'Ajuntament de Fraga i de la Confederació Hidrogràfica de l'Ebre. En l'última reunió, especialment després de la intervenció

del Sr. Alcalde de Fraga, que va qualificar al bosc de ribera com «brutícia», el representant de l'Ajuntament va manifestar la seva determinació de no fer cas a l'acord, determinació que s'ha vist acompanyada pels fets en ser destruïda durant aquestes setmanes més del 80% de la salzeda citada, salzeda les restes de la qual estan sent encara arrasades amb maquinària pesada a data d'avui. Ecologistes en Acció considera lamentable la nul·la sensibilitat per la conservació dels boscos de ribera de les quals fa gala l'Ajuntament de Fraga i estima com un fet greu el flagrant incompliment d'un acord oficial que pretenia preservar una part d'aquest tipus d'ecosistema que la mateixa Unió Europea qualifica com de gran interès natural. Per tot això, Ecologistes en Acció ha denunciat els fets a la Confederació Hidrogràfica de l'Ebre i a la Conselleria de Medi Ambient, i manifesta la seua ferma voluntat de seguir fins al final per exigir responsabilitats a qui correspongui i perquè es restauri la zona destruïda.

Concessió, a Mequinensa, del XI Premis «Josep Galan»

■ Carme Fané

El 10 de novembre passat es va celebrar al Restaurant Royal de Mequinensa la concessió del XI Premis 'Josep Galan' a la Normalització Lingüística i Cultural de la Franja convocats per l'Institut Cultural del Baix Cina i Iniciativa Cultural de la Franja. En el sopar, amb molt bon èxit de públic, van ser presents no només els presidents de les associacions abans citades, Susanna Barquín i Artur Quintana, ans també l'alcadessa de Mequinensa Magda Gòdia, l'alcalde de Fraga José Luis Moret, el conseller de Cultura de la Comarca del Baix Cinca Miguel Luis Lapeña i la delegada del Govern de l'Aragó a la Comarca Rosario Jiménez. Els premis es van atorgar a tres centres fragatins, l'IES Ramón J. Sender, el CEIP Sant Josep de Calassanç i el CEIP Miguel Servet per haver passat

JULIO MORENO

de l'ensenyament del català a l'ensenyament en català, un fet, el de l'ensenyament en català, que un dels premiats en el seu parlament de gràcies, va comentar amb tota la raó del món amb un «Ja era hora!».

Igualment es va premiar l'establiment Plusfresc de Mequinensa per l'ús en la retolació del català, i el cinema Goya, també mequinensà, per la projecció de pel·lícules en llengua catalana. Tots ells, premiats, assis-

tents, convocants, ens van donar una bona lliçó de maduresa democràtica en saber situar el foment de la llengua catalana, patrimoni de tots, per damunt d'ideologies i partits.

ESTAMPES RIBERENQUES

Deu consells per triar un voluntariat adequat

■ M. Pilar Aribau

1. Esbrini quins temes són importants per a vostè.
Busqui un grup que treballi amb temes que li interessin a vostè. Potser ja dóna diners a alguna organització, i serà un bon lloc per començar.
2. Avalui les seues habilitats.
Si gaudeix del treball al aire lliure, o té un talent especial per a l'ensenyament, o gaudeix al tractar amb altres persones, pot buscar tasques que hi tinguin a veure. Pot fer tasques relacionades amb la seua experiència i activitat laboral.
3. Li agradaria aprendre alguna cosa nova?
Pot ser que vulgui aprendre noves coses per canviar la rutina diària. De vegades li caldrà una capacitat prèvia que la mateixa entitat sol donar.
4. Combini els seus objectius.
Busqui oportunitats que l'ajudin a aconseguir altres objectius a la seua vida.
5. No sobrecarregui la seua agenda.
Asseguri's de que a la seua vida hi ha hores per al voluntariat per tal de no desil·lusionar a la família, esgotar-se, no prestar la dedicació deguda a l'organització o descuidar la feina. Desitja una tasca temporal o a llarg termini? És millor començar poc a

poc que sobrecarregar la seua agenda amb compromisos que no podrà assumir.

6. Aquestes organitzacions també tenen les seues exigències.
Asseguri's que els seus interessos coincideixen amb els de l'entitat i l'altra gent que hi col·labora. A més, en cas d'activitats amb grups de risc, les responsabilitats legals que hi té.
7. Valori la possibilitat d'ajudar amb la família.
Quan una família s'ofereix a treballar amb una organització, l'experiència pot apropar-la, ensenyar als xiquets el valor de dedicar el seu temps i esforç a altres persones, mostrar nous coneixements, compartir experiències...
8. És possible ajudar de forma virtual?
Pot ajudar a algunes organitzacions via Internet oferint assessorament legal, escrivint a l'ordinador un treball o estant en contacte per correu electrònic o xat amb una persona que no pot eixir de casa... Si no disposa de molt temps o té problemes de transport o una incapacitat, aquesta és una bona opció.
9. Mai no ho hagués pensat!
Hi ha nombroses opcions per ser voluntari: presons, geriàtrics, associacions de discapacitats...
Busqui el suport d'una entitat seriosa perquè, de vegades, et pots «cremar».
10. Deixi que el seu cor s'expressi, donant i rebent com un voluntari!
Doni part del seu temps i de la seua persona al voluntariat. El que rebrà no es pot explicar, s'ha de viure.
Seria desitjable que llegís la Llei del Voluntariat que li donarà una visió més completa que aquest breu resum.

Pietro Cucalón, director del CRA de Castellote

«La llei de llengües fa falta, però s'ha

Fa deu anys que Pietro Cucalón, director del Centre Rural Agrupat (CRA) de Castellote, treballa com a mestre a pobles catalanoparlants del Baix Aragó. L'any 2002, la Fundació Lluís Carulla li va atorgar en un acte celebrat a Barcelona el premi Baldiri Reixac –patrocinat per la Generalitat de Catalunya– pel seu treball d'incorporació de la llengua catalana a les classes de l'escola de la Ginebrosa. Aquell projecte novedós va apropar per primera vegada als xiquets al coneixement de la seua parla materna, quan encara no hi havia ensenyament optatiu de català. Des de llavors, este mestre castellanoparlant naixcut a la Comarca de Calatayud (Saragossa) desenvolupa una inestimable tasca de dignificació del català a la frontera de la llengua. Aquest més contarà la seua experiència a les Jornades de l'Ensenyament de Calaceit, organitzades per CRUSCAT i ASCUMA.

Pregunta. Com va incidir el premi Baldiri Reixac en la seua tasca de promoció del català a

l'escola de la Ginebrosa?

Resposta. La Conselleria d'Educació de la Generalitat mos va donar a l'escola de la Ginebrosa lo premi Baldiri Reixac, conjuntament amb treballs educatius valencians, balears i catalans. Inclús n'hi havia un de Perpinyà i un altre de Sardenya. Natres hi estavem com aragonesos i, al nomenar Aragó a l'entrega de premis, la gent de la vila se va posar molt contenta. Va ser molt gratificant, perquè hi ha molta gent de la Ginebrosa que va emigrar a Barcelona i va vindre al Palau de la Generalitat, on van vore parlar del seu poble i rebre el reconeixement per a la seua llengua.

P. En què va consistir el projecte premiat?

R. Vaig estar quatre anys de mestre a «la vila» –com li diuen a la Ginebrosa els mateixos veïns del poble– i, com a treball escolar, vam a estudiar amb els meus xiquets la llengua local. Això mos va permetre donar forma a una gramàtica de la parla del poble, una activitat que va contribuir a dignificar-la. Vam publicar un CD amb els resultats i vam crear una pàgina web. Va suposar un apropament des de la meua banda

cap a la llengua materna dels xiquets i, per altra banda, va donar vida a una llengua que no tenia cap suport des de l'Administració. Els xiquets se'n van adonar de l'origen llatí de la llengua i de la poqueta diferència que n'hi ha entre les variants del català. L'Artur Quintana va col·laborar molt estretament en natres.

P. Per què va posar en marxa este projecte un mestre castellanoparlant com vosté?

R. Jo sóc especialista en llengua castellana i anglès i les qüestions lingüístiques em criden l'atenció. Vaig constatar que los somnis dels xiquets i les seues converses al pati no eren en castellà sinó en una altra llengua. Interessar-me per la seua llengua va ser una forma d'apropar-me a ells. Això de parlar llengües és una qüestió, sobretot, de voluntat. Tothom és capaç d'aprendre una altra llengua. Parlar un altra llengua és coneixer una altra forma de pensar i accedir a la seua llengua em va facilitar la meua tasca de mestre. Però el castellà és molt potent i s'ho menja tot.

P. M'imagino que, en acabar d'elaborar la gramàtica local, arribarien a la conclusió de que allò era català?

R. Un dels principals problemes de la normalització lingüística és lo nom de la llengua, però sempre li vaig traure importància a esta qüestió. Los propis xiquets se'n van adonar que la seua llengua pertany al mateix conjunt que el català i el valencià. Ells van entendre que pertanyen al mateix àmbit lingüístic. Una de les més grans satisfaccions meues va ser lo dia que vam a anar al Palau de la Generalitat per rebre el premi. Allí van repartir uns fullets escrits en català normatiu que els meus xiquets van poder llegir.

P. Quin nivell de domini de la llengua van aconseguir els seus alumnes amb aquella activitat?

R. Van aprendre a llegir i escriure, més o menys. I a més van prendre consciència de la seua llengua i de pertanyer a un col·lectiu lingüístic de 12 milions de parlants.

P. Va reforçar l'autoestima dels xiquets per la seua llengua?

R. I tant! Es va notar molt lo bon rebiment que vam tenir a Barcelona. Al poble els xiquets no feien altra cosa que preguntar als seus tios, pares o iaïos. Van recuperar paraules substituïdes per castellanismes, com, per exemple, 'esquirol', perquè ja tots deien 'ardilles'. Al preguntar als més vells van descobrir que ells deien encara esquirols. I així moltes altres. Si veïen al diccionari 'escala' en lloc d' 'escalera' no es quedaven molt convençuts, però si son iaïo deïe 'escala' recuperaven la paraula autòctona i ja la deïen sense prejudicis.

P. També va reforçar l'autoestima de la gent vella el veure que les paraules que ells deïen eren recuperades i algú s'interessava per elles?

R. Sí, per descomptat. Introduir el català a l'escola era com un aval per a utilitzar la llengua del poble fora de l'àmbit domèstic.

P. Va projectar el treball fora de l'escola?

R. Vam treballar també la toponímia del poble. Van fer fotos dels llocs i els hi van posar els noms autòctons. S'ha de tindre en compte que tot això ho he hagut de fer amb molta mà esquerra. Es tracta sobretot de dignificar la llengua dels xiquets, traient-la de l'àmbit familiar i del carrer. De parlar-la sense por a qualsevol àmbit.

d'implantar amb molta mà esquerra»

P. Aquell treball va servir per a identificar la llengua local com a català sense traumes?

R. Encara hi ha problemes en este sentit. Tota llengua comporta un substrate històric i, sobretot, polític. Inclús ara, jo que utilitzo molt la llengua del poble –ara Pietro és mestre a Aiguaviva– intento que este substrate no aparegue. Les llengües són de tots. Jo sempre els dic als meus xiquets que mentre estiguem al poble podem parlar de xapurriau o com vulguem dir–li, però, de cara fora, hem de parlar amb rigor i denominar la nostra llengua català. A una llengua se li diu xapurriau quan no es volen dir les coses pel seu nom.

«L'ensenyament del català ha de respectar les variants locals, si no, provoca rebuig»

P. Com porten els seus companys mestres la catalanitat de la llengua?

R. Jo sempre los insistisco en que nates, els mestres, tenim una cultura i uns estudis i hem de ser rigurosos. Hem de parlar en rigor i això és una variant del català. No podem dir-li xapurriau.

P. Com a estudiós de la llengua de la Ginebrosa i d'altres pobles del voltant, en quina situació està el català del Mesquí?

R. Com a lloc de frontera lingüística, esta comarca és molt rica en intercanvis culturals. A la Ginebrosa, per ser un poble més menut amb menys transit i menys turisme, el català es conserva una mica millor que a Aiguaviva. Ací, a Aiguaviva, situada entre pobles

castellanoparlants, la presència del castellà és més forta. A més, darrerament, ha rebut molta immigració hispanoamericana que també ha influït. La situació de la Canyonada és similar a la de la Ginebrosa. Un altre factor en contra és el costum, desgraciadament, de que, quan es troben quatre persones si una només parla castellà, les altres tres es posen a parlar també castellà.

P. El percentatge de catalonparlants d'Aiguaviva és força baix.

R. La gent vella pràcticament tota parla català, la gent de mitjana edat, si descendeix de gent del poble, també, però els xiquets jòvens, entre ells, quasi tots parlen castellà. Per això és molt important la classe de català que es dona a l'escola d'Aiguaviva, que va implantar-se, igual que a la Ginebrosa i a la Canyonada, com a conseqüència del projecte educatiu de la Ginebrosa. És una horeta setmanal de català, que ve molt bé, perquè permet incorporar paraules noves al vocabulari. Abans, al ser el català local una llengua d'àmbit rural, tots els tecnicismes els incorporaven en castellà; ara també ho fan en català. Les classes també ajuden a distingir entre la paraula normativa i la local. Per exemple, aquí se li diu fer bocins a berenar. Saben quina és la forma local i la normativa. L'incorporació de la classe de català ha tornat a la gent més oberta a l'hora d'admetre la catalanitat de la seua llengua.

P. És reversible la situació del català a Aiguaviva, amb un 65% de parlants i tots d'edat mitjana cap amunt?

R. En este punt necessita l'ajuda de l'Administració, que hauria de començar per aprovar la llei de llengües –encara

que s'ha d'implantar amb molta mà esquerra i tranquil·lament– per a pujar una mica la presència del català en tots els àmbits. Caldria donar-li més presència pública, procurant evitar el conflicte que provoca el nom de la llengua. Ara l'ús del català fora de casa es limita a associacions culturals i una mica a l'estudi a l'escola. El fet que un mestre com jo el parla influeix moltíssim en els xiquets. Perquè els mestres mai l'han parlat.

P. Hi ha actituds contràries a la llengua autòctona entre el professorat?

R. Fa cinc anys em vaig haver d'enfrontar amb una mestra que cobrava un duro als alumnes cada vegada que se'ls escapava a classe una paraula en català. Ella no ho feia amb mala intenció, perquè pensava que era un costum roïn per als xiquets. Vaig tindre que parlar amb ella per a convercer-la de que allò que feia era una aberració. Hi ha casos que donen por.

P. És suficient l'ensenyament del català optatiu per a conservar la llengua?

R. És fonamental que els mestres d'estos poblets tan menudets analitzin molt bé les particularitats de la parla local, perquè, si no, la gent no en vol saber res. Pensen que se'ls vol imposar una llengua que no és la seua. I això és molt fàcil de resoldre. Només cal escriure la paraula de la forma local i al costat la normativa. El xiquet sap diferenciar quina ha d'usar en cada lloc. S'ha de transmetre respecte per la parla local.

P. És partidari del caràcter optatiu de l'ensenyament del català, com està ara?

R. Això de l'optativitat no pot ser, perquè no es poden deixar en mans dels pares estes coses. Perquè moltes vegades

trien una assignatura en funció de si els agrada o no el mestre que la dona. Ha de ser un ensenyament obligatori, sense massa pressió per les notes. Ensenyar una segona llengua també és mostrar transigència i reconèixer que hi ha diversitat. Els xiquets bilingües del CRA són més transigents respecte a altres cultures, que els monolingües.

«A una llengua se li diu xapurriau quan no se vol nomenar pel seu nom»

P. Poden escriure i llegir correctament un text català els seus alumnes en deixar l'escola?

R. Portem tres anys d'ensenyament de català i els que porten tres cursos saben, al menys, llegir. Poden escriure, però amb moltes faltes. Però l'hora setmanal compleix altres objectius, i menys és res. Que estiga la llengua aquí, a l'escola, suposa moltes coses positives: que hi haja presència escrita del català i que vinguen activitats d'animació amb visites d'escriptors i artistes aragonesos.

P. O siga, que encara no està tot perdut.

R. La gent estima molt la seua llengua, però és veritat que la pressió del castellà és grandíssima. Hi ha molts xiquets bilingües però, com s'han conegut en altres xiquets en castellà, renúncien al català. Dos alumnes poden parlar amb mi en català i fer-ho entre ells en castellà. La funció de l'escola és donar-li prestigi al català i posar-lo al lloc que li correspon.

Marc de Calaceit

Segur que quan aquesta publicació surti a la llum la vila de Calaceit haurà celebrat el primer acte per commemorar els 800 anys de la primera Carta-Pobla, atorgada pels senyors de Cambrils al mes d'abril de l'any 1207.

Els Cambrils van senyorejar la població des de la seva conquesta fins que als voltants de 1277 va passar definitivament a l'orde de Calatrava.

L'any 1276 un descendent d'aquesta família, Marc de Calaceit, en el repartiment de Vila-real, rebia unes terres per part del rei Jaume I per la participació en la seva conquesta.

Els senyors de Cambrils, malgrat que seguien utilitzant aquest cognom, havien perdut ja feia un cert temps tots els drets que tenien en aquesta població del Baix Camp i ara aquest Marc adoptava el cognom de Calaceit, d'on ell mateix o els seus pares havien estat senyors.

Sabem perfectament que era d'aquesta família, perquè, a més de ser un noble, tenia dos germans amb els noms de Saurina i Bernat. Una tal Saurina, de la família dels Cambrils, també la veiem uns anys abans com a senyora de l'Alforja i Bernat és un nom que es repeteix sovint dintre de la família. Aquest Bernat, germà d'en Marc, va ser lloctinent del governador del Regne de València.

Els tres germans, amb el cognom Calaceit, són els iniciadors d'una important nissaga a la població de Vila-real que es projectarà políticament durant tot el segle XIV. L'any 1390, Ferran de Calaceit juntament amb Pere de Rovira són els jurats de la població.

El cognom Calaceit s'expandirà pel nord del País Valencià i també per altres indrets fins arribar als nostres dies. Un exemple és Ximo Calaceit, un destacat jugador i també entrenador de futbol de diversos equips del Maestrat.

Joaquim Montclús

9a Mostra de Teatre a la Llitera

■ Marta Canales. ACPV-Casal Jaume I de Fraga

Actuació de la Tartana Teatre

Les actuacions de Quin Nyap! a Tamarit de Llitera i de la Tartana a Sant Esteve van ser dos èxits quant al nombre de persones que es van desplaçar a aquests dos escenaris de la 9a Mostra de Teatre de la Llitera.

La inauguració, a càrrec del grup d'Albelda Quin Nyap!, la van presenciar prop de 300 persones al teatre Cinema Passeig de Tamarit. L'obra *Gran teatre cubà de revista* va tenir una excel·lent acollida, amb un públic que es va bolcar

en tot moment amb els artistes. La participació dels espectadors va ser una constant.

La segona obra que es va representar, en aquesta ocasió en el local social de Sant Esteve de Llitera, va ser *La Mort i la Donzella* protagonitzada pel grup La Tartana d'Osca. Unes 150 persones van abarrotar el local en un municipi molt receptiu amb la Mostra. Persones de totes les edats van presenciar aquest muntatge teatral.

El passat dia 29, al Teatre de la Fira de Binèfar, la companyia 2 Espelmes Teatre representà *L'últim Harem*. El Cinema Passeig de Tamarit va acollir *Les bicicletes són per a l'estiu* de Godots Teatre. El Campell va gaudir al pavelló municipal de la presentació de *Affamati*, a càrrec d'Inestable 21.

El dia 30, la Mostra es desplaçà al Saló municipal de Castellonroi amb l'obra *El tercer dia* a càrrec de Conga Produccions. El dia 1 de desembre fou El Torricó qui va acollir el certamen, amb la

producció *La Lliçó* de Nexoteatro.

La clausura del certamen va ser al teatre de la Fira de Binèfar el 2 de desembre, a partir de les 20.00 hores, amb l'obra *Es traja la masquedia* de Stres de 4. Prèviament a la representació es procedí al lliurament de premis.

No podem oblidar que la mostra d'enguany ha programat dues actuacions infantils; amb l'obra *De porquets va la cosa*, el grup de Teatre de l'APA Verge del Romeral va fer una representació a Binèfar i una segona a Tamarit de Llitera. Així mateix, cal indicar que el grup d'animació de carrer, L'Espina, anima en cadascuna de les poblacions que acullen la Mostra a participar i a gaudir del Teatre.

Per la seva part, el conseller de Cultura de la Comarca de la Llitera, Andrés Aguilar, s'ha mostrat satisfet pel desenvolupament i la participació d'aquesta 9a Mostra de Teatre de la Llitera, i de la bona valoració que n'ha fet el públic assistent.

Cultura Tradicional

C

Aquest Nadal: Pessebres i Pastorets

Sortiu de casa!

Trobareu una àmplia oferta de Pessebres i Pastorets que us ajudaran a pair els torrons.

Coordinadora de Pastorets de Catalunya: www.pastoretsdecatalunya.cat
 Federació Catalana de Pessebristes: www.pessebrescat.org
 Associació Coordinadora de Pessebres Vivents de Catalunya: www.ribes.org/pessebres

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura
i Mitjans de Comunicació

Prodigi a la Ribagorça

■ Josep Mauri i Gràcia

El passat 1/9/2007 es va celebrar la festa major d'un poble que no existeix ni oficialment (agregat a Estopanyà el 1965) ni físicament (només hi ha un munt de casalots mig cobert per badisses). La festa se celebra des de fa més de trenta anys. L'organitza l'Associació Cultural «So nostre» que aplega prop de quaranta famílies originàries del lloc, Casserres. Es pot relatar els actes que s'hi celebren. La misa, la competició de «pali-tros» (bitlles), la canalla trenca l'olla, el dinar col·lectiu, ball al sò d'un acordió... etc. Però és molt difícil referir-se a les vibracions que es reben de les velles arrels quan saludes amics i parents que potser fa anys que no has vist. La majoria de les converses amb el vell accent ribagorçà comencen en un t'en-

recordes? Passes llista dels desapareguts, i veus adolorit que cada any se n'hi afegeix algun de nou, però això, tot i que passa arreu és més punyent quan t'assabentes d'any en any. A l'escenografia que t'envolta hi falta la remor del bestiar als vadivols amb el baf fecund dels fems i l'herba seca. No hi ha padrines assegudes als pedrissos. Ni soroll de ferradures... Però anem al gra, deixant l'enyorança, enumerant el cantó positiu de «So nostre». A part de mantenir viu el caliu del vell bres familiar, vam comprar la finca on celebrem la Festa, pavimentant la vella era i construint bancs de pedra i una font on arriba l'aigua de l'antic dipòsit del poble. En diferents anyades s'han donat plaques premiant actes destacats de solidaritat a la

comarca. Es van organitzant competicions de rem als estanys amb clubs de Lleida i Osca. I vam ser decisius en la creació del premi «Amanda Llebot» per a l'ensenyament lingüístic del català a la zona, i... fixeu-vos-hi bé! De les llengües veïnes, aragonès i aranès, també minoritzades als seus territoris.

«So nostre» va ser l'«angalla» (baula) que va unir el treball del Dr. Cuxart e.p.d. aleshores president de la fundació «Jordi Casas i Llebot» amb els esforços de l'«Associació de Consells Locals de la Franja» per encarrilar la normalització del país.

I a Casserres «So nostre» va tenir l'honor de lliurar per primera vegada els esmentats premis als seus guanyadors, que van ser els ara prou coneguts pels lectors, l'aleshores professor de

la Universitat de Heidelberg Artur Quintana, i el poeta i escriptor de Mequinensa Hèctor Moret, pel seu treball conjunt *Lo Molinar* «ex aequo» amb l'escriptor i periodista de Saidí Màrio Sasot, pel seu treball *Així s'escriu a la Franja*. I com a punts negatius; vam estar a punt de desaparèixer quan Manuel Riu «Lo tendre» ens va deixar. No vam reïr en la construcció d'una casa refugi pels socis. Les noves generacions sovint col·laboren —cosa lògica— «per obligació» i la majoria dels membres de la junta passem de la sesantena. I prou sabem que tot de principi i fi, però ens doldria molt que «So nostre» arribés a desaparèixer, i no pas per cap vanitat personal, sinó perquè a la Ribagorça, si alguna cosa no hi falta són més solituds.

TOT ENSENYANT LES DENTS

De tomates i de normes

■ Ramon Sistac

Hi ha moments en el decurs de la història que les coses es giren amb vent d'esquena (o de popa) i, com a conseqüència, la humanitat avança a passes de gegant, a tota vela. No sabem quans anys fa, però calculo que en deu fer ben bé dos-cents, algú va tindre la genial idea d'esclafar una tomata damunt d'una llesca de pa i fregar-la-hi amorosint, així, la seua secor estantissa (ai, aquells pans d'abans!). Est fet, però, és la successió d'una sèrie d'esdeveniments encadenats (la conquesta d'Amèrica, l'aclimatació de la tomatera al nostre medi mediterrani, la superació de la prevenció general que generava el seu consum entre els autòctons...) entre els quals la casualitat juga un paper fonamental (al capdavant, algú hi va haver de pensar, algú ho va fer per primer cop i ho va explicar als altres). Gràcies a això, però, els fills d'esta terra disposem d'una potentíssima eina gastronòmica, el pa amb tomata, gairebé impossible de superar (si no fos pel foie gras d'oca, el caviar Beluga i les truites d'espàrrecs de marge, bavosetes, que es cruspex dia sí dia també l'Esteve Betrià).

Hi ha una altra mena d'esdeveniments, però, que són fruit de l'esforç col·lectiu, d'una gran dedicació social. Van ser les avantguardes d'un país en marxa qui van generar la Renaixença, el Modernisme i, ara fa justament cent anys, el Noucentisme,

primer programa seriós i calculat de (re)construcció d'un país. Com a conseqüència, l'any 1906 i el 1907, la celebració del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana i la fundació de l'Institut d'Estudis Catalans, respectivament. El 1911 es va crear la seua Secció Filològica, amb les funcions d'acadèmia de la llengua, i dos anys més tard esta institució, de la mà de Pompeu Fabra, va redactar les Normes Ortogràfiques, que van posar fi al desgavell secular del nostre idioma escrit. Malgrat algunes reticències, amb el suport de la Mancomunitat de Catalunya, foren àmpliament acceptades per la societat civil catalana, i també per molts escriptors i intel·lectuals valencians, amb l'activíssima «Sociedad Castellonense de Cultura» al capdavant. Gairebé vint anys després mossèn Alcover a Mallorca acceptava definitivament l'ortografia fabriana, i els escriptors valencians i les institucions, el 1932, signaven les conegudes com a «Normes de Castelló», aplicació valenciana de l'obra de Fabra, amb les quals s'acabava l'antinormisme i es creava un dic de contenció contra el secessionisme lingüístic valencià que, si més no fins ara, ha permès el manteniment, simbòlic però també real, de la unitat de l'idioma, malgrat els constants atacs que ha rebut i continua rebent.

Aquella generositat, aquell esperit de pacte i aquell amor a la llengua que va fer que els signants de Castelló de la Plana renunciessin a les seues postures particulars en benefici d'un projecte comú podria ser un bon exemple, setanta-cinc anys després, per als nostres veïns i companys de viatge aragonesos. Només així es pot encetar la via que impedisca que la llengua aragonesa passe a ser un objecte museístic, record d'allò que va parlar un dia la gent d'un bon bocí de la terra pirinenca.

Més de dos anys sense (i amb) Galan

■ Francesc Ricart

MARIANO GISTAIN

Josep Galan amb Artur Quintana, Hèctor Moret, Jesús Moncada, Sigrid Schmitz i la filla de Mariano Gistain. A Mequinensa l'estiu, del 2001

Amb Josep Galan van començar un munt de coses a la Franja, fins i tot algú podria arribar a reblar que tota l'activitat en favor del català hi va començar amb Galan. Dos anys després de la seua desaparició física continuen moltes coses vigents que van ser fruit de la seua iniciativa i porten la seua empremta, «productes» que avui són rellevants en el panorama de la llengua i cultura catalanes a la Franja; penseu si no en la revista *Temps de Franja* i en el moviment associatiu de les nostres comarques, o en la gens menystenible producció editorial desplegada fins al dia d'avui, la qual és atribuïble en bona part a la dedicació i perseverança del Josep.

Això pensava quan intentava muntar una petita crònica sobre la presència de Josep Galan en els mitjans i a l'aire de la Franja els últims dos anys, és a dir, una crònica de la seua presència des de l'absència. Una absència, la notícia de la seua mort, que va ocupar un lloc destacat a la premsa més pròxima, la dels mitjans aragonesos i els de Lleida i també en els d'àmbit general català (Vilaweb, *El Temps*...).

Em podedeu rectificar, però em

pareix que mai no s'havia fet a Fraga (i a la Franja) un muntatge com el de la quinzena de l'homenatge a Josep Galan amb motiu del primer aniversari de la seua mort: dos caps de setmana atapeïts d'actes variats i amb destinació també variada. Des de activitats amb els escolars, amb la penjada de murals elaborats a les aules dels pobles del Baix Cinca i exposats de manera festiva a la façana de l'ajuntament de Fraga, fins al sopar literari que acompanyava el lliurament dels *X Premis Josep Galan* (així es diuen des d'aquella edició i en el seu record); passant per l'acte central, amb la participació de representants institucionals i del món associatiu.

En aquest article, tanmateix, com hem dit en començar, volíem repassar el ressò de la figura de Galan en els mitjans després de dos anys de la seua desaparició física. Formant part del programa de l'homenatge, s'hi va presentar la Miscel·lània *Batec a Batec*, un recull de fins a vint treballs, a cura d'Hèctor Moret que abasten bona part de la temàtica tractada pel prolífic Galan, predits pels escrits emocionats de representats de l'Institut d'Estudis del Baix

Cinca, l'Institut d'Estudis Ilerdencs, l'Institut de Estudios Altoaragoneses, l'Associació Cultural del Matarranya, el Centre d'Estudis Ribagorçans-CERIB, la Iniciativa Cultural de la Franja i el Consello d'a Fabla Aragonesa. Una manifestació de reconeixement i alhora de fidelitat al mestratge i a l'obra de Josep Galan.

Els mitjans del Principat de Catalunya es van ocupar de la notícia i de tractar la seua figura i el valor i el significat de la feina ingent d'un dels principals actius per impulsar el català en aquest tros de país.

Vidal Vidal, a la revista d'Òmnium Cultural, *Òmnium*, estrenada el mes de desembre del mateix 2005, dedicava a Galan un article on es destacava que havia estat *un infatigable activista cultural que lluitava perquè el català fos cooficial a l'Aragó*.

El número de *Connexions*, publicació del sindicat UGT, del segon semestre de 2005 obria amb una nota dedicada a recordar Josep Galan i Josep Gual (un militant del catalanisme popular d'esquerres, de Badalona, el Barcelonès), *ambdós, agitadors culturals, de caràcter amable i obert, d'esperit positiu, de treball i de protagonisme cívic i cultural*.

A Escola Catalana, una de les publicacions pedagògiques més seguides entre els docents, Quim Gibert hi remarcava de Josep Galan l'acció d'espentejar la Franja cap a la dignificació del català i acabava l'article amb l'encàrrec d'una altra acció: *la d'agafar la torxa que ell mai va deixar apagar*.

Albert Manent, un intel·lectual de gran prestigi, fill del poeta i crític Marià Manent, que havia conegut i tractat l'amic Galan amb l'aviñentesa de col·laboracions

diverses, va escriure un article a la revista *Serra d'Or* en què, alhora de passar revista a l'activisme pel català a la Franja, hi fa una repassada de la seua obra.

Un servidor també va escriure coses per difondre Josep Galan: a *L'Esclatxa*, la revista de la Coordinadora d'Associacions per la Llengua (CAL), va aparèixer l'article *Josep Galan i la lliçó de sumes i verbs* amb què pretenia lloar Galan i la seua obra. Permeteu que us en reproduïxca un punt: *La gent el recorda enraonant pel carrer, en els bars, els caps de setmana, els estius, amb tenacitat, amb alegria, on fos, convenent algú d'alguna cosa molt senzilla: tu, vosaltres, nosaltres, a Fraga, al Baix Cinca, a la Franja... parles, parlem, parlem català!*

Un extret de la revista *Estudis Romànics* de l'Institut d'Estudis Catalans, el dedicat a les necrologies, presenta una semblança de Josep Galan i la seua obra signada per Hèctor Moret, el poeta mequinensà que va treballar molt a la vora del fragatí en nombroses iniciatives.

L'any 2007 Galan va ser premiat en la 3a. edició del **Recercat** que es va celebrar el dia 21 d'abril a Lleida. **Recercat** és una *Jornada de Cultura i Recerca Local dels Territoris de Parla Catalana*, que organitza l'Institut Ramon Muntaner, amb la col·laboració de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana i, en aquesta edició, amb la col·laboració dels centres d'estudis de la demarcació de Lleida, l'Institut d'Estudis Ilerdencs i l'Ajuntament de Lleida. L'esdeveniment va comptar amb la presència del món associatiu de la Franja i de la família de Galan. L'endemà aparei-

xia a la premsa de ponent amb la foto de Juanita Galan, la germana del Josep que en va rebre el guardó. L'acte també formava part del programa de Lleida Capital de la Cultura Catalana 2007 i el número 37 de la revista digital CCC Digital (www.ccc.cat) en feia la cobertura pertinent.

En bona lògica, *Temps de Franja* ha estat un dels mitjans més atents a acollir escrits dedicats a Galan; des del mateix número 50, amb la fotografia de la portada delator del decès, s'hi troben nombroses aportacions; per exemple en el número 51, hi ha des de «cartes dels lectors», passant per la crònica de l'acte de l'enterrament, l'última entrevista signada per Susanna Barquín i els tres articles signats dedicats a Josep; més endavant, més cartes (núm. 52), fins arribar al número coincident amb el primer aniversari, el núm 60 que acollia a l'editorial el manifest que havia presidit la quinzena de l'homenatge, que acabava: *Avui, com el diumen-*

ge 29 d'octubre al mig del Cegonyer, manifestem que fem nostre el llegat de Josep Galan: el treball per la nostra dignitat com a poble. El número següent aportava les cròniques dels diversos actes de l'homenatge a Galan, remarcant la lectura itinerant de la novel·leta *Mort a l'Almodí* de la qual es va repartir exemplars de la nova edició que ha fet l'Ajuntament de Fraga.

Un petit apartat per a dues referències relacionades amb el ressò de la figura de Josep Galan a la comarca d'Anoia, on vivia i treballava: l'ajuntament de Santa Margarida de Montbui va premiar a títol pòstum Josep Galan amb un dels seus Premis Bou. La informació apareixia en la crònica de la festa Major d'Hivern de Montbui, al web del PSC de Santa Margarida de Montbui. (www.socialistes.cat/ambit/santamargaridamontbui).

En un altre sentit, cal valorar un fet ben simpàtic: la Peña Bon Rotllo d'Igualada va posar el nom de *Josep*

Josep Galan amb el primer número de Temps de Franja l'any 2000

Miquel Blanc i Josep Galan davant del Palau de l'Alfajeria. Lliurament de signatures dels regidors per la Llei de Llengües, el 2001

Galan a l'autocar de l'Anoia que desplaçava aficionats a veure el Catalunya vs Argentina de futbol, corresponent a la ració de selecció catalana de les festes de Nadal del mateix 2005. En un acurat programa de mà hi apareixia una nota biogràfica de Galan i un article de Quim Gibert.

Acabo amb les paraules del mail que em va enviar Martí Teixidor en morir Josep Galan. Martí Teixidor, un Inspector d'Educació de la Generalitat, un professional de molt prestigi, sovint explicava l'impacte que li havia produït el mestre Galan en la seua feina docent a l'escola de Santa Margarida de Montbui, en una zona d'immigració andalusa a l'Anoia, on va viure i treballar gairebé trenta anys i on va deixar una petjada profunda. Em deixava les paraules del correu: «Josep Galan, un home íntegre, un docent compromès, un ciutadà fidel al seu poble i a la seva llengua, per servir a tots, sense cap afany personal».

Josep Galan: una sort per als qui l'hem conegut, una sort per al país. Hem de continuar apro-

fitant la sort de comptar amb tanta feina feta, amb tants camins oberts pel Josep Galan.

Referències de publicacions

- Quim Gibert: «Josep Galan: espentejant la Franja». *Escola Catalana*, 426 (gener 2006)
- Vidal Vidal: «Josep Galan, in memoriam». *Òmnium*, 1 (desembre 2005)
- *Anuari 2005 de l'Anoia*. La Veu de l'anoia, p. 143. Editat per Aiona Publi, S.A. Igualada, juliol 2006)
- Francesc Ricart: «Josep Galan i la lliçó de sumes i verbs», *L'Esclatxa*, 10 (hivern 2005/2006), p. 15.
- Albert Manent: «Josep Galan, consciència viva de la Franja de Ponent». *Serra d'Or*, (abril 2006).
- Hèctor Moret: «Josep Galan i Castany (1948-2005)». *Estudis Romànics*. Volum XXIX. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2007
- *Batec a Batec*. Miscel·lània de treballs oferts en honor de Josep Galan i Castany. A cura d'Hèctor Moret. Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA i Associació Cultural del Mataranya, Calaceit, 2006.

QUIM GIBERT

RAMON BUETAS

Artur Quintana, doblement homenatjat a Saragossa

■ Màrio Sasot

Artur Quintana al Palau Pignatell i nomenat membre d'honor de l'Acadèmia de la Llengua Aragonesa

El cap de setmana del 23 i 24 de novembre va ser especialment prolix en reconeixements envers la figura del lingüista i president d'Iniciativa Cultural de la Franja, Artur Quintana.

El divendres 23, a l'hotel Silken Zentro de Saragossa, es va retre homenatge als anomenats membres del Comitè d'Honor del Rolde d'Estudis Aragonesos, amb motiu de la celebració del trentè aniversari d'aquesta associació cultural, i l'Artur Quintana, estava entre els nomenats, junt amb altres rellevants personatges del món de la literatura, la lingüística, la història, el cinema, l'arquitectura, el teatre, la música, etc.

Al dia següent, Quintana era designat, al Palau Pignatelli, seu principal del Govern autònom, com a membre d'honor de l'Acadèmia de la Llengua Aragonesa, en una sala central de l'edifici plena de gom a gom, entre destacats membres d'aquest organisme i de representants del Departament d'Educació, Cultura i Esports de la DGA.

L'acte del divendres l'obrí, en nom del conjunt dels dinou homenatjats, l'Eloy Fernández Clemente, periodista, exdirector de la revista *Andalán* i professor de la Facultat d'Empresarials de la Universitat de Saragossa.

Clemente glossà la trajectòria dels membres del Comitè escollits i els vincles amb la revista *Rolde*, de la què afirmà «comparteix el fons aragonès i d'esquerres amb la revista *Andalán* i el diari *El Día de Aragón*», ambdós mitjans ja desapareguts.

Un dels dos coordinadors del llibre-homenage el-laborat per a l'ocasió, Nacho López Susín, commemorà els inicis de la Revista *Rolde* i agraià la col·laboració desinteressada de centenars d'artistes plàstics, dissenyadors i escriptors amb la revista i l'associació, posant l'accent en alguns famosos artistes desapareguts com Pablo Serrano,

Ildelfonso Manuel Gil i Antonio Saura.

En representació del Govern Aragonès, parlà Ramón Miranda, recentment nomenat director general de Cultura. Miranda recordà l'oblit que sovint sofreixen algunes comarques com el Sobrarbe i la Ribagorça, i parlà de la necessitat de concebre la cultura «com un procés viu i en constant evolució i redefinició».

Vicente Pinilla, president del Rolde, va fer balanç dels treballs realitzats en els dos raders anys a l'associació sota la seua presidència i recordà a dues dones, «mereixedores també d'aquest guardó» i que van morir en aquests últims temps: Katia Acín i Palmira Plà. Cridà l'atenció que entre els 19 membres homenatjats no hi hagués cap dona.

Crítiques a la Universitat

L'acte del dissabte al Palau Pignatelli fou presidit pel viceconseller d'Educació, Cultura i Esports, Juan José Vázquez, i el president de l'Acadèmia de la Llengua Aragonesa Manuel Castán.

A més d'Artur Quintana, van ser nomenats acadèmics d'honor d'aquesta institució José Guillén, Lucía Dueso, Brian Mott i Rosario Gustáriz.

Vázquez donà la benvinguda als presents dient que el Palau Pignatelli és «la casa de la llengua aragonesa», a la qual el govern regional «sempre donarà suport».

Quintana, en el seu discurs d'acceptació, va fer una crida a la Universitat de Saragossa per a que «deixe córrer la seua negació i oposició a l'aragonès comú i treballes per la normalització d'aquesta llengua».

GALERIA DE PERSONATGES

Antoni Bengochea, professor de música i animador cultural de la Franja
«És important anar fent camí i no marejar la perdiu»

■ **Felip Berenguer**

Part de la vida de l'Antoni Bengochea (Calaceit, 1958) és la del joglar modern que va difonent i mantenint el gust per la nostra cultura i la Cultura amb majúscules arreu la Franja i allà on se'l vol escoltar.

Després d'estudiar la Primària a la seua vila natal, l'adolescència d'Antoni transcorregué en internats de col·legis dels Pares Escolapis, tant d'Alcanyís com de Saragossa. «La vida a un internat sempre és dura per a un infant, però a un dels centres, al de Cristo Rey de Saragossa ho vaig passar bé». De tota aquella època confessa que li ha quedat una especial aversió a les sotanes. «De capellans i frets tardans...» —aconsella.

Després, entre els anys 76 al 83 va estudiar Filologia Hispànica a la Universitat de Saragossa. L'acabament d'aquests cursos es van demorar per a inscriure's dos anys, a una Escola de Teatre. «Sempre m'ha tirat molt la faràndula» —diu.

En eixa època va estar residint al Col·legi Major Verge del Carme, del qual guarda «molt bons records».

Com a professor de Música va fer classes uns anys a un Institut de Mota del Cuervo (Conca) i des de fa més de deu anys imparteix la docència a Saragossa.

Les seues tasques de difusió cultural de la nostra llengua començaren als anys 80, quasi

paral·leles al seu compromís polític, «que vaig iniciar en serio amb el referèndum de l'OTAN de 1982».

Després de donar diverses xarrades divulgatives i organitzar activitats culturals amb el Toni Llerda, de Queretes, treballà a fons en el II Congrés Internacional de la Llengua Catalana, l'any 86. «La feina de Secretari del Congrés va ser el meu primer treball remunerat» —comenta.

A partir de llavor, la seua tasca de dinamitzador cultural va creixent i creixent. Recitant poesies sol o com a component del Duo Recapte, (amb el Màrio Sassot d'«alter higo» musical; té gravat un CD amb poesies d'en Desi-

RICARD SOLANA

deri Lombarte, recorre els pobles de la Franja com a conta contes o recitant al gran poeta de Penarroja i amic seu, dins del Projecte Moncada d'animació a les Escoles, etc.

A Saragossa contribueix, amb el «Cotolengo Abelardo Pí» a la tasca de desenvolupament dels cors infantils i juvenils a les escoles.

La filosofia d'Antoni és la «d'anar fent camí, i no estar anys marejant la perdiu sense fer res, com fan d'altres.»

CRÒNIQUES TAGARINES

Possiguetes i possigolles

■ **Esteve Betrià**

Després de la lectura i, sobretot, de l'anàlisi i l'estudi —ni que sia superficial— d'alguns títols de la bibliografia esmentada en la crònica del mes anterior, podríem acordar fàcilment —sobretot si en l'estudi s'hi afegeix la consulta de la breu i, tanmateix, densa monografia «Noms de la libèl·lula a l'Aragó catalanòfon» (2004) de Javier Giralt Latorre— que l'objecte —la cosa— o el concepte que en el lèxic català presenta (o presentava) popularment la varietat formal més àmplia és el que fa referència a un menut ésser viu conegut de tothom: la libèl·lula; nom donat a un insecte odonat, d'abdomen llarg i prim de colors lluents i virolats, amb quatre ales llargues i estretes, que vola prop de l'aigua i les larves del qual són aquàtiques. Tot i que el mot libèl·lula ha estat pres directament del llatí, no hi ha dubte que és tracta d'un cultisme que ha tingut un gran èxit popular en català —i, almenys, en castellà. Un èxit que fa que, si més no entre els catalans més o menys escolaritzats, tant urbans com rurals (si es pot parlar de rural i d'urbà pel que fa al lèxic del medi natural emprat pels catalans nascuts després de l'assassinat de John F. Kennedy) no se'n conega cap altre. Però per veure que no sempre ha estat així, només cal consultar el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* i el *Diccionari català-valencià-balear*. O, sense anar més lluny, fer una ullada a la monografia del doctor Giralt ressenyada més amunt: s'hi esmenten una quarantena llarga de variants de tot tipus que serveixen per a designar la libèl·lula en un territori tan exigü com són les terres arago-

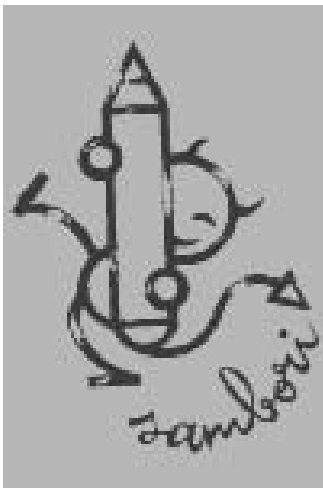
neses de llengua catalana. No sé perquè —o potser sí, però m'estimo més deixar-ho córrer—, però tinc la impressió que si algú fes un treball semblant en un territori també força exigü com és la Catalunya del Nord, la xifra de variants lèxiques a propòsit de la libèl·lula encara seria superior a la de l'Aragó catalanòfon. O potser no, ja se sap que els catalans del nord han estat escolaritzats —és a dir, homogeneïtzats—, en aquest cas en francès, molt abans que la resta de catalans.

Malgrat aquestes nodrides evidències que acabo de ressenyar, sospito que hi ha un concepte que en el lèxic del català encara, de moment, en té més variants formals. Un concepte que fa referència a la 'sensació espasmòdica, acompanyada de convulsió i de rialles, produïda per un contacte superficial i voluble a certes parts del cos, especialment a les plantes dels peus, a les aixelles o a la part anterior del coll'. Un terme de creació expressiva emprat, especialment, en l'àmbit familiar, que en un cop d'ull al *DECat*, al *DCVB*, a alguns atles lingüístics i a diverses monografies locals ens dóna un centenar de variants formals; això sí, totes femenines plurals. I no només en català, si més no també en la resta de llengües ibero-romàniques.

A hores d'ara ja haureu descobert que estic parlant de les possiguetes i —en menor freqüència— les possigolles de Mequinença, les pessiguelles de Massalcoreig, les cossigolles del Pallars, les cossegues de Sopeira, les cossigoles d'Albelda, les cossiguetes de Maella, as cócegas del portuguès general, las cosquillas del castellà general, les pessigolles de... Com en dieu a ca vostra de la sensació que produeix sobre certes parts del cos una successió ràpida de tocaments lleugers, que provoca la rialla i, si és continuada, una convulsió? Vet ací un tema d'estudi lèxic no sé si gaire interessat, però us ben asseguro que ben entretingut. Qui s'anima a fer-lo? El treball de Javier Giralt ressenyat a l'inici d'aquesta crònica n'assenyala el camí.

Sambori a tot color

■ Carme Messeguer

Sambori, el premi de redacció escolar en valencià que promou la fundació homònima, arriba a la desena edició. Per aquest motiu, s'ha anunciat la creació d'un logotip commemoratiu, d'un catàleg de publicacions, de la col·lecció Arc de Sant Martí i del Club Sambori per tal que les publi-

cacions Sambori arriben al màxim nombre d'escoles, biblioteques i associacions. La nova col·lecció recollirà els contes guardonats en sèries identificades pels colors de l'arc de Sant Martí corresponents als diferents nivells educatius des de l'ensenyament primari fins a l'universitari.

Aquesta convocatòria literària escolar va nàixer al caliu de les Trobades comarcals que la federació Escola Valenciana d'associacions per la llengua porta a terme anualment. La selecció d'obres guanyadores té una fase comarcal i una fase final, que enguany es resoldrà al mes de maig en la Universitat d'Alacant i compta amb l'incentiu d'aconseguir una estada a Port Aventura, a més de premis en llibres i material escolar.

El Premi Sambori té l'objectiu d'arribar a tot l'àmbit lingüístic català i en aquesta línia es va convocar enguany al Principat de Catalunya el Primer Premi Sambori - Òmnium, en què concursaven les obres premiades per les diverses delegacions territorials d'Òmnium Cultural, entre les quals s'inclouen també, com a novetat, els treballs guanyadors en els Premis Despertaferro d'enguany. Això va permetre que un franjolí, el fragatí Pablo Orús, que estudia en l'IES R.J.Sender de Fraga, s'emportés el premi per a primer cycle de Secundària, en la modalitat de narrativa, pel seu relat *Un mal dia*, en què el jurat va valorar «la frescor, l'enginy, l'humor i el domini dels recursos literaris que atrapen el lector». Els premis Sambori van desembarcar l'any 2006

a l'Alguer per un acord de col·laboració amb Òmnium Cultural de l'Alguer i el Municipi de l'Alguer. Des de 2003 el Premi Sambori convoca també un concurs de narrativa de nivell universitari al País Valencià.

La Fundació Sambori, constituïda l'any 2004, té per objectiu difondre i normalitzar l'ús del valencià en tots els àmbits de la cultura, així com vetllar per la defensa dels drets lingüístics i per la unitat de la llengua. Segons la fundació organitzadora, el premi Sambori ha esdevingut la convocatòria literària amb més participació de tot Europa.

Per si mai hi vau jugar, el bonic nom de «sambori» és la versió valenciana del popular, en altres temps, joc de la xarranca o eixarranca, també anomenat joc del palet.

SOM D'EIXE MÓN

Temps de números

Francesc Ricart

Vaig tenir la sort d'assistir aquest octubre a la jornada Llengua i Societat en els Territoris de Parla Catalana en els Inicis del Segle XXI, organitzada per la Secretaria de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya. Entre els autors, hi ha Natxo Sorolla, el jove sociolingüista de la Franja. L'endemà la premsa anava plena d'un titular cridaner: a la Franja és on hi ha, percentualment, més catalanoparlants quant a la capacitat d'entendre i parlar. Després, ja se sap, ve l'aigüalment i, resumint, a la Franja: és on hi ha més analfabets, en la llengua pròpia, tot i l'espenta dels últims vint anys amb la incorporació del català a l'ensenyament que ha permès millorar-ne els resultats.

En pocs dies de diferència, va aparèixer l'estudi dirigit pel sociòleg Salvador Cardús, on no s'inclou la Franja, què hi farem!; però sense cap dubte els paràmetres, fent una extrapolació amb els resultats d'altres territoris, aquests ja no són tan optimistes. Aquest informe (*La dieta mediàtica i cultural dels joves*), a partir de 40.000 entrevistes a una mostra de 4.531 joves, de 14 a 25 anys, estudia les audiències dels mitjans de comunicació i dels consums culturals de tot l'àmbit lingüístic català, que abasta un mercat potencial de 13 milions de consumidors potencials. En ell es constata que al País Valencià i a les Illes Balears (i jo hi poso també la Franja) el consum de mitjans de comunicació en català, a penes,

no hi existeix. Certament, els consums són baixos en televisió i ràdio (a la Franja, segur que també ho són) i els de premsa i revistes és pràcticament inexistent (nosaltres aquí hem de posar una espelma a aquesta publicació que ens empara).

Un servidor que no sóc gens viatjat, vaig participar en la 7a assemblea de la Conferència de Nacions sense Estat (la CONSEU) celebrada a la Vallée d'Aosta, a l'estat italià, un territori de parlars francoprovençals, avui molt poc presents i on s'està treballant per recuperar el francès, a base de campanyes i de manifestacions com la de la CONSEU; el potencial demogràfic, però, davalla, és gairebé inexistent i no serà fàcil remuntar; només hi haurà esperança, guanyant prestigi lingüístic com deia el President del Govern autonòmic de la Vallée d'Aosta i guanyant quotes de poder polític a l'àrea alpina d'influència del Montblanc, on viuen més de 17 milions d'europes.

Parlant de gent viatgera, els companys que em van tocar en el sopar de l'IEBC, la nit dels premis Josep Galan a Mequinensa, em van deixar bocabadat amb els seus *travels*. Em guanyen per golejada. Per cert, jo els vaig contar una anècdota de la trobada de dues persones de Fraga a Sidney (!), a Austràlia, als nostres antípodes, la dècada dels quaranta; els dos van poder parlar en fragatí, és a dir, el català del Cegonyer de Fraga i van sentir una alenada vital. Aquests dies, un dels dos s'acaba de morir; ara, ja hi falta el 50% dels protagonistes de l'anècdota. Ja ho veieu, els números i les estadístiques manen. A la Franja i arreu ens calen parlants, usuaris de la llengua en tots els àmbits. Sí, sí, calen més coses: actituds decidides, compromisos dels poders polítics, una llei... Afanyem-nos, o aviat ens començaran a faltar individus per fer enquestes.

José Soler Casabón: un compositor mequinensà oblidat (i II)

■ Jordi Estruga i Estruga

Soler, per guanyar-se la vida, va formar part de diferents orquestres de cabaret. Cap a l'any 1920, va mantenir relacions amb una tal Lily de la que acabà separant-se. Als voltants dels anys 1925-1926, tocava el violí en una orquestra zíngara a Alemanya. Quan Reverdy, l'any 1926, s'establí a la vila de Solesmes, Soler el visitava freqüentment i solia anar a l'abadia de Saint Pierre per escoltar els cants gregorians que tant apreciava. En aquella època va fer alguns estalvis que va invertir a la borsa. Lamentablement, el crack de l'any 1929 el va arreuinar.

L'any 1932, va compondre part de la música de la pel·lícula *Le picador*, realitzada per Lucien Jaquelux. L'any 1934, va orquestrar *Prélude* i el primer quadre de *L'homme sans yeux, sans nez et sans oreilles* i, entre els anys 1942 i 1945, col·laborà musicalment a la pel·lícula, *Gitanes d'Espagne*, que dirigí a França el català Joan Castanyer.

L'any 1936 Soler es traslladà a Espanya i intentà gestar, sembla que sense èxit, una mena de reforma agrària de concepció moderna. Durant aquell període visqué un temps a Mequinensa, junt a la seva germana Isabel. A les acabelles de la guerra va decidir retornar a França. Com altres espanyols, fou internat al camp d'Argelès. Pierrette Gargallo, amb sols setze anys, anà a veure a Picasso amb l'objectiu d'obtenir el seu ajut, el qual no va poder aconseguir. Soler sortí del camp gràcies al valiment de Magalí, la vídua de Pablo Gargallo, i de la muller del professor Soula. La generositat del pintor francès, Pierre Brune, permeté a Soler disposar d'un allotjament, primer a

Ceret i després a Toulouse.

L'any 1939, Soler residia a Toulouse i allí va publicar en tiratge limitat, *Fonds perdu*, un recull de poemes en llengua francesa que havia escrit entre 1912 i 1939. Entre tant, subjecte a un permís de residència, Magalí Gargallo li va trobar allotjament a París.

Hi ha un període d'uns 5 anys en el que Soler es perd de vista. Les experiències viscudes durant les dues últimes guerres van fer que la seva orientació musical derivés cap a un modernisme més radical. En un moment determinat, fa saber a Picasso que es dedicarà en cos i ànima a intentar representar *Le Musicien de Saint-Merry*. L'any 1945, Roger Désormière, un dels directors de l'Òpera de París, va patrocinar amb L'Action Artistique una audició musical d'aquesta obra. Per a Désormière la música de Soler havia conservat tot el seu frescor i actualitat i posà de manifest al compositor que, dins d'una obra d'Apollinaire, decorada per Picasso, constituïria un gran esdeveniment. Désormière, a més de demanar-li que anés a veure a Picasso, li encarregà una segona orquestració de la partitura. El resultat fou un manuscrit de 95 pàgines. Malauradament, l'any 1946, una sèrie de complicacions obligaren a Désormière deixar la direcció del gran teatre parisenc. Seguien els entrebancs.

Amb una bona acollida, Soler efectuà l'any 1948 una audició musical de *HOSYNO* (acrònim del primer títol: *L'Homme sans yeux, sans nez et sans oreilles*) al Studio Washington que va ser retransmesa per la ràdio Paris-Inter. També orquestrà *Diurnes* que, com ja he dit, l'havia escrit

l'any 1920. Una partitura del tercer *Diurnes*, amb el títol *Un Printemps*, la va dedicar, l'any 1950, a Pierrette Gargallo.

El 28 de juliol de 1953, l'escriptor i crític d'art, Jean Bouret, preguntà al music si era aragonès, Soler puntualitzà, amb perceptible emotivitat, que era de «Mequinensa, allí donde el Segre se junta con el Ebro».

Més endavant, en relació a una sol·licitud per a representar *Le Musicien de Saint-Merry* a l'Òpera de París que s'havia fet a Philippe Eranger, director de l'Association Française d'Action Artistique, el Comité de Lecture de la Reunion des Théâtres Lyriques Nationaux comunicà a Soler, l'1 d'abril de 1955, la seva conformitat a la recepció de l'obra. El nostre music, recordant el desig d'Apollinaire, va sol·licitar a Picasso que s'ocupés de la seva decoració: «...Tot està preparat, només resta una paraula teva per arribar al fons de la qüestió».

La 'paraula' de Picasso no degué arribar i el ballet que feia trenta-vuit anys que esperava ser representat anà a parar, novament, a la coneguda carpeta. Entrebanc final.

Soler, visqué els seus darrers anys envoltat d'una extrema pobresa. El pintor Joly, intentà ajudar-lo a través de les monges de Sion. La gestió no arribà a bon terme perquè l'aragonès no volgué identificar-se. L'atropellà un cotxe que el deixà molt malmès, pràcticament sense parla. L'any 1961, va signar una demanda de penúria econòmica. Els seus dies van finir, el 9 de març de 1964, a l'Hospice de Villejuif de París.

Per desconeixement de la seva vàlua, alguns veïns iniciaren la destrucció de les seves

El compositor José Soler Casabón

pertinències. Gràcies al pintor Joly i a la seva dona, la compositora Suzanne Joly, es pogueren salvar uns quants materials, entre ells, afortunadament, la partitura de *Le Musicien de Saint-Merry*.

Ha estat particularment significatiu saber que, des de fa uns anys, un reconegut musicòleg, el francès Damien Top, mostra un especial interès per Soler. Va poder avaluar la rellevància de la seva obra a través de les partitures i gravacions conservades per Suzanne Joly, la filla de l'artista i de la compositora que les havien salvat de la destrucció. Vaig establir contacte amb Damien Top i m'informà que algunes de les peces del music mequinensà han estat interpretades els darrers anys en diferents concerts organitzats a França i Bèlgica. També va publicar, dins d'uns estudis sobre Apollinaire, una àmplia ressenya del nostre compositor. Seria una gran satisfacció poder veure que les obres d'un rellevant compositor aragonès de la Franja tornen a la íntima llum de l'interès.

VOLUNTARIAT PER LA LLENGUA

LLENGUA
AMB
INICIATIVA
BUSCA
VOLUNTARIS
PER
PRACTICAR

LLANÇA-T'HI! COMPARTEIX LA LLENGUA.

Voluntariat per la llengua és un programa que facilita que persones que habitualment parlen català es trobin amb persones que volen practicar-lo i conversin en un ambient real i distès.

Si vols més informació:
truca al 012 o entra a: www.vxl.cat

CONSORCI PER A
LA NORMALITZACIÓ
LINGÜÍSTICA

 **Generalitat
de Catalunya**